

УДК[378.091.212:373.3]:[7:005.336.2]
DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-379-384

ТАРАСОВА Вікторія Анатоліївна,
здобувач третього рівня вищої освіти,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

У статті, в рамках компетентнісного підходу в освіті, розглянуто специфіку процесу формування професійної компетентності майбутніх вчителів засобами творчих завдань. Уточнено суть понять «компетенція творчості», «задача» та «педагогічна задача». Розглянуто зразки завдань та особливості їх використання як засобу формування творчої компетенції у процесі фахової підготовки.

Ключові слова: професійна компетентність, творчість, компетенція творчості, творчі і нетворчі види діяльності, поняття «задача» та «педагогічна задача», професіоналізм вчителя.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Національна доктрина розвитку освіти метою державної політики визначає створення умов для вдосконалення особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України. Одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти є оновлення її змісту та форм організації освітнього процесу для формування творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації. Таким чином, актуальність проблеми обумовлена завданням розвитку і вдосконалення професійної компетентності майбутнього вчителя у системі вищої педагогічної освіти.

Демократичні процеси в нашому суспільстві зумовили значний інтерес науковців до проблеми підготовки майбутніх вчителів до творчої професійної діяльності та формування готовності студентів закладів вищої освіти до педагогічної творчості у відповідності до європейських стандартів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури доводить, що сучасною наукою накопичено значний фонд ідей, спираючись на які можна успішно розв'язувати проблему формування професійної компетентності засобами творчих завдань.

Грунтовну основу для розуміння творчого характеру педагогічної діяльності становить теоретична спадщина класиків педагогіки: Ф.-А. Дістервех, Я. Коменського, Й. Песталоцці, К. Ушинського, А. Макаренка. Важливу роль у розробці основ теорії педагогічної творчості відіграли фундаментальні праці видатних психологів Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, В. Моляка. Філософсько-методологічні аспекти теорії творчості досліджували М. Бердяєв, М. Казарінов, С. Омельченко та інші. Проблему формування творчого типу особистості сучасного педагога висвітлено в працях Ю. Бабанського, В. Загвязінського, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, О. Щербакова, О. Кривильової.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага професійній підготовці майбутнього вчителя, А. Алексюк, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн; загальнотеоретичні засади формування професійної компетентності розкрито у працях Н. Буринської, В. Байденко, Л. Величко, А. Грабецького, Е. Зеєра, І. Зимньої, А. Макарової, Л. Мітіної, С. Рачева та інших.

Закономірності й чинники становлення творчої особистості педагога обґрунтовані в працях В. Ананьєва, Д. Богоявленської, В. Загвязінського, В. Кан-Каліка, Н. Кузьміної, М. Лазарева, М. Поташника, А. Щербакової та інших. Особливості творчої педагогічної діяльності вивчалися такими науковцями, як Є. Бондаревська, В. Загвязінський, Т. Паніна, Я. Пономарьов, Е. Шиянов, Н. Яковлева та інші.

Питання формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості порушували Н. Бружукова, З. Левчук, А. Линенко та інші. Проблему підготовки майбутніх вчителів до формування творчої особистості учня, розвитку його потенційних можливостей досліджували О. Кульчицька, В. Моляко, С. Сисоєва, Т. Суценко та інші.

Праці зарубіжних дослідників Дж. Гільмера, А. Краллі, Ф. Лезера, Я. Хлавса присвячено психології творчості, формуванню творчої особистості, виявленню творчої обдарованості. Дослідження окремих аспектів професійної творчої компетенції представлені в працях В. Антипець, М. Поташника, Н. Кічук, А. Кочубей, В. Молчанової, Н. Огієнко, Н. Пастухової, О. Тутолміна, Р. Шакурова та інших.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволяє констатувати, що проблема підготовки майбутніх учителів до творчої діяльності є актуальною і потребує подальшого висвітлення.

Мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні теоретико-методологічних основ становлення та розвитку професійної творчої компетентності майбутніх вчителів та висвітленні специфіки процесу формування професійної компетентності засобами творчих завдань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід до дослідження проблем педагогічної освіти – це сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно педагогічних заходів, спрямованих на створення умов щодо освоєння і трансляції педагогічних цінностей та технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості вчителя у професійній діяльності. Такий підхід зумовлений тим, що важливим показником якості сучасного вчителя є не стільки професійні знання, засвоєні вміння навчання і виховання, скільки професійна компетентність, яка забезпечує професійно-особистісний розвиток, творчий підхід до навчання і виховання підростаючого покоління, здатність надавати компетентну підтримку їх інтелектуального та особистісного розвитку.

У психолого-педагогічній літературі відсутнє однозначне розуміння поняття компетентності (С. Бондар, В. Кальней, В. Байденко, В. Ландшер, А. Макарова, І. Родигіна, Дж. Равен, О. Тутолмін, А. Тряпціна, С. Шишов, та інші). І. Онищенко з позиції функціонально-діяльнісного підходу розглядає поняття компетентності, як єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, до виконання професійних функцій, при якому основні параметри професійної компетенції задаються функціональною структурою педагогічної діяльності, що охоплює низку теоретичних і практичних умінь: аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, організаторських, комунікативних тощо. [4, с. 46].

Компетентність, професіоналізм вчителя – ця проблема була, є і буде актуальною в усі часи. Змінюються держава і суспільство, разом з ними змінюються вимоги, які пред'являються до вчителя. Насамперед, необхідно відзначити, що проблемі формування професійної компетенції у студентів закладів вищої освіти приділялася й надається особлива увага.

Важливе місце у формуванні професійної компетентності посідає творча компетентність, яка передбачає сформованість нестандартного мислення, володіння інноваційними педагогічними технологіями, адаптацією до мобільності змісту, засобів, методів, умов педагогічної діяльності. У сучасному полікультурному просторі творчу компетентність під час фахової діяльності розглядають як провідний чинник, що впливає на розвиток можливостей майбутнього фахівця й забезпечує його ефективність (В. Антипець, І. Зязюн, В. Молчанова, Н. Пахтусова, М. Поташник, О. Тутолмін, Р. Шакуров та інші).

У сучасній науковій літературі творчість розглядається як продуктивна людська діяльність, як «сукупність особистісних якостей, що визначають і зумовлюють відношення людини до світу і самої себе, як «необхідна для повноцінного життя людини форма її існування, як «розвивальна взаємодія її суб'єкта і об'єкта, спрямована на розв'язання діалектичних протиріч [7, с. 4]», як процес творчої діяльності, продукт творчої діяльності, здатність до творчої діяльності, різні типи мислення або розумової діяльності, різноманітні утворення в структурі особистості, фактори навколишнього середовища, що зумовлюють і впливають на результат творчої діяльності.

Ми погоджуємось із вченими, на думку яких творчість є багатоаспектним явищем. Так, наприклад, С. Сисоєва вважає, що «творчість окремої людини може бути розглянута у двох аспектах: як сутність якості особистості, де відбувається ставлення суб'єкта до самого себе і світу, а також її самоствердження; як діяльність певного характеру, що відбиває вищий ступінь активності людини, спрямованої на подолання певних суперечностей у відповідності до поставленої мети».

Л. Білієнко розглядає творчість як діяльність особистості, що створює матеріальні і духовні цінності, котрі мають не тільки особистісне значення, а й соціальне.

Творча компетентність – це інтерактивна професійно-особистісна характеристика вчителя, що забезпечує йому ефективність діяльності в типових і неординарних ситуаціях шкільного життя, що є системо утворюючим компонентом у структурі професійно-педагогічної компетентності, чинником становлення професіоналізму майбутнього вчителя, продуктивності його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, особистісної самореалізації, умовою компетентної підтримки творчого розвитку учнів [5, с. 289].

Н. Пастухова зауважує, що сутність професійної творчої компетенції педагога виражається в тому, що заломлюючись через професійну діяльність, вона виявляється у більш високій якості цієї діяльності та більш високому рівні розвитку творчої індивідуальності педагога. Професійна творча компетенція як суб'єктивне явище відрізняється динамічністю, мінливістю за рахунок тих перетворень, які відбуваються в досвіді педагога, розвитку його творчого потенціалу [2, с. 13].

Безперечно, учитель, який у власній діяльності реалізує особистісно орієнтований, діяльнісний, проблемний і компетентнісний підходи, застосовує інтерактивні методи і прийоми кооперативного навчання, тим самим надає можливість школярам не лише здобути нові знання, а допомагає кожному практикуватися у спілкуванні, обміні думками і набутті нових якостей і цінностей, дає змогу відчутти взаємозалежність членів колективу, навчає урахувати бачення інших учасників навчання. Залучаючи учнів до процесу пізнання як активних дослідників, які навчаються на основі використання власних попередніх знань і досвіду, наприклад, застосовуючи метод навчальних проєктів, різноманітні пізнавальні завдання випереджувального характеру, навчальне моделювання тощо, педагог тим самим структурує досвід кожного учня, надає можливість практично застосувати здобуті знання, виявити індивідуальні здібності, розкрити власний потенціал школяра і, водночас, забезпечує формування і розвиток не лише предметних, а й ключових компетентностей вихованця.

Зрозуміло, що зазначене педагог зможе оптимально реалізувати лише за умови, коли він володіє необхідними компетентностями і виявляє їх, ефективно і повноцінно організовуючи вивчення певного навчального предмета. Тобто, можемо стверджувати, що оптимальна організація вивчення предмета можлива лише в тому випадку, якщо вчитель попрактикував з новими типами поведінки, випробував нові ролі насамперед у процесі курсового підвищення кваліфікації та у міжкурсовий період з тим, щоб трансформувати набутий досвід у щоденні професійні ситуації.

В освітньому процесі виникає багато незапланованих ситуацій, що вимагають негайного вирішення. Педагог постійно стикається з необхідністю миттєво приймати рішення, імпровізувати. «Непідготовлений до несподіванок учитель намагається уникнути подібних моментів, «не помітити», «проскочити», знаходитись у постійній напрузі – готовності «задавити» все позапланове або розгублюється, «комкає» проведення уроку» [1, с. 25]. Адже наявність сформованої творчої компетентності може допомогти педагогу вийти зі складної ситуації, що виникає у педагогічному процесі.

На тому, що розвиток творчої компетентності під час підготовки фахівців у закладі вищої освіти є обов'язковою умовою формування їхньої професійної компетентності наголошували такі вчені: В. Загвязинський, Е. Ілієнков, Н. Кухарєв, В. Кан-Калик, А. Лосєв, А. Матюшкін, Т. Паніна, Н. Пастухова, Я. Пономарьов, Н. Посталюк, Е. Шиянов, О. Кривильова, Н. Яковлева та інші.

І. Онищенко визначає творчу компетентність вчителя як «сукупність здібностей, якостей і властивостей педагога, необхідних для успішної професійно-творчої діяльності в умовах закладу загальної середньої освіти, творчого виконання ним професійних функцій, забезпечення креативного розвитку молодого покоління, творчого (нестандартного) формулювання і розв'язування педагогічних завдань».

Ми розглядаємо компетенцію творчості як здатність педагога продуктивно організувати вирішення педагогічних проблем неординарними способами, діяти у тій чи іншій сфері відповідно до його інтелектуальної, ауто психологічної, комунікативної, психологічної компетентностей. Творча компетентність вимагає від учителя професійно значущих якостей особистості: педагогічна ерудиція, творча активність, творча фантазія, розвинене уявлення, креативність, цілеспрямованість, самостійність суджень, аналітичність, прогностичність, педагогічна умілість, емпатія, рефлексія, проникливість.

В. Загвязинський вважає, що практична реалізація процесу формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості можлива лише тоді, коли вищі педагогічні заклади будуть формувати у студентів настанову до педагогічної праці як творчої діяльності, розвивати готовність до постановки та розв'язання задач творчого характеру в навчально-виховній роботі [1, с. 18].

Основне призначення практичної підготовки у закладах вищої освіти – навчити студентів розв'язувати творчі навчальні задачі, що мають практичне значення для майбутньої професійної діяльності вчителя школи, і зокрема, формування професійної компетентності.

У педагогіці й психології прийнято розрізняти творчі і нетворчі види діяльності. Нетворчі види діяльності визначаються як рутинні, репродуктивні, алгоритмічні і розглядаються в основному як наслідувальні. Творчі форми освоєння діяльності визначаються як оригінальні, продуктивні, евристичні і є протилежними наслідувальним. Діяльність, що носить творчий характер, змінюється від творчості низького рівня до високого [2, с. 107].

З'ясуємо поняття «задача» та «педагогічна задача».

Термін «задача» є одним із найбільш поширених як у педагогічній теорії, так і в освітній практиці. У психолого-педагогічній літературі (Г. Балл, В. Давидов, А. Маркова, Н. Талізін, Л. Фрідман) під задачею, у найширокому значенні, розуміють систему «людина – задачна ситуація». Задачна ситуація, у свою чергу, теж розглядається дослідниками як система, «обов'язковими компонентами якої є: а) предмет задачі, що знаходиться в початковому стані; б) модель стану предмета, що потребується, тобто вимога задачі» [3, с. 32].

У педагогічній задачі, до розгляду яких ми відносимо і навчальні задачі, суб'єктом, тобто тим, хто розв'язує задачу, виступає майбутній педагог. На думку Н. Черв'якової, навчальні задачі можуть подаватися у вигляді словесного формулювання. Крім того, вони можуть мати аудіовізуальне оформлення (відеозапис) або безпосереднє спостереження за педагогічними ситуаціями в умовах реального навчально-виховного процесу в школі [3, с. 53].

Особливого значення для конструювання навчальних задач викладачами та формування у майбутніх фахівців умінь розв'язувати навчальні задачі набуває усвідомлення того, що «всі конкретні методики як галузі педагогічної науки ґрунтуються на теорії навчання (дидактиці), теорії виховання й використовують результати досліджень у галузі педагогічної психології» [3, с. 88].

На нашу думку, у курсі «Педагогічні технології в закладах освіти» студентам доцільно пропонувати розв'язання навчальних задач методичного характеру.

Нашою метою є висвітлення особливостей використання навчальних задач як засобу формування творчої компетентності майбутнього вчителя школи.

Викладач змістовно визначає, направляє та регулює діяльність студентів щодо розв'язання навчальних задач, а саме, перед ним стоять такі проблеми: описати те, чого слід навчити студентів; визначити конкретні види задач та зв'язки між ними; виділити центральні та допоміжні задачі, які є етапами методичної підготовки студентів до розв'язання головних навчальних задач, тобто створити послідовну їх серію за принципом від простого до складного; зіставити і розмірити складену програму задачного навчання з іншими технологіями керування навчальними діями; розподілити задачі в часі.

Навчальні задачі використовуються в процесі організації різних видів навчальної діяльності студентів на лекціях, практичних заняттях, під час самостійної роботи, у період педагогічної практики. При цьому навчальні задачі набувають певної специфіки.

На лекціях навчальні задачі використовуються для створення проблемної ситуації, яка активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів, стимулює інтерес до вивчення теми, забезпечує позитивну мотивацію та професійну спрямованість навчального процесу. Навчальні задачі виступають важливим засобом реалізації принципів контекстного навчання, шляхом введення майбутніх учителів у ситуацію вивчення конкретної теми в школі, наочної демонстрації можливих шляхів розв'язання навчальні задачі викладачем. Задачі може «озвучити» сам викладач, вони можуть бути пред'явлені у вигляді друкованого тексту (роздатковий матеріал, збірки методичних задач), але найкращим способом включення навчальної задачі в лекцію, безумовно, є відеозапис.

На практичних заняттях курсу «Педагогічні технології в закладах освіти» навчальні задачі використовуються для проведення ділової професійно-орієнтованої гри, реалізації інтерактивних

методів навчання, виконання студентами тренінгових вправ, проведення занять у формі «Майстер-клас» тощо.

Крім ситуацій для рольового програвання, що дають можливість залучати студентів до спрямованої педагогічної діяльності, значно прискорити і ефективно впливати на процес підготовки до педагогічної творчості допомагають й інші завдання. Наприклад, завдання (на розвиток професійного сприймання, уявлення та уяви вчителя), завдання (на удосконалення мови вчителя, інтонаційну виразність мовлення), завдання (на розвиток мислення, уяви), завдання (на розвиток артистичних умінь).

Використання навчальних задач у навчальному процесі обумовлено тим, що вони, як показало дослідження, сприяють оволодінню системою знань і вмінь, що характеризують готовність до педагогічної творчості, умінням аналізу й оцінки своїх досягнень, удосконаленню мотиваційної і емоційної основ становлення готовності до цього виду педагогічної діяльності.

Під час педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти майбутні фахівці апробують спроектовані моделі розв'язання навчальних задач у реальних умовах, але цим процес методичної підготовки не обмежується. Студенти вчать також «бачити» навчальні задачі та сприймати їх як проблемну ситуацію, аналізувати конкретні психолого-педагогічні і методичні умови їх виникнення. Це сприяє формуванню в студентів спостережливості, педагогічної інтуїції. Крім того, під час педагогічної практики майбутніх учителів доцільно орієнтувати на здійснення рефлексії своєї педагогічної діяльності щодо проведення уроків.

Висновки. Аналіз особливостей педагогічної діяльності вчителів, виявлення її творчого характеру та спрямованості на саморозвиток і самовдосконалення педагога дозволив зробити висновок про значимість формування професійної творчої компетентності засобами творчих завдань в структурі професійної компетентності педагога. Розвиток творчої компетентності у майбутніх фахівців забезпечує ефективність діяльності в різноманітних ситуаціях, поєднує психолого-педагогічні та методичні знання, педагогічну ерудицію, креативність, творчу активність, професійне педагогічне мислення, формує спеціальні здібності та вміння, творчу готовність.

Заглиблення в педагогічну діяльність впливає на всі сфери діяльності студентів, а також на формування їхньої професійної компетентності, яка знаходиться в постійному розвитку. Детальнішого подальшого вивчення потребують питання розробки та впровадження нових технологій формування готовності майбутніх учителів до самостійної творчої діяльності; ролі самостійної творчої діяльності в професійному розвитку вчителя.

Список використаних джерел

1. Яланська С. П. Психологія розвитку педагогічної творчості: Навчальний посібник / С. П. Яланська, Т. С. Пільгук. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. 138 с.
2. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. М.: Педагогика, 1990. 144 с.
3. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. Сисоєва. К.: Міленіум, 2006. 344 с.
4. Гура О. І. Професійні компетенції та професійна компетентність педагога вищої школи: порівняльний аналіз понять / О. І. Гура // Наука і сучасність: зб. наук. праць Націон. педаг. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. К., 2006. Том 54. С. 3–12.
5. Пільова С. Г. Визначення сутності понять «компетентність» і «компетенція» в сучасній педагогіці / С. Г. Пільова // Личность в образовательном пространстве: сб. науч. статей. Запорожье, 2010. Ч. 1. С. 141–143.
6. Можаяєва О. М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі / О. М. Можаяєва // Початкова освіта, 2009. № 32. С. 9–13.
7. Ляшенко О. І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти / О. І. Ляшенко // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 22. С. 39–42.
8. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. / За ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Вища школа, 2004. 422 с.

References

1. Yalanska, S.P. (2015). *Psykhologhiia rozvytku pedahohichnoi tvorchosti: navchalnyi posibnyk [Psychology of the development of pedagogical creativity: a manual]*. Poltava: PNPUI imeni V.H. Korolenka [in Ukrainian].

2. Kan-Kalik, V.A., & Nikandrov, N.D. (1990). *Pedagogicheskoe tvorchestvo [Pedagogical creativity]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
3. Sysoieva, S.O. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [Fundamentals of pedagogical creativity]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
4. Hura, O.I. (2006). *Profesiini kompetentsii ta profesiina kompetentnist pedahoha vyshchoi shkoly: porivnialnyi analiz poniat [Professional capability and professional competence of teacher in higher education: comparative analysis of concepts]*. *Nauka i suchasnist*. 54, 3-12 [in Ukrainian].
5. Pilova, S.H. (2010). *Vyznachennia sutnosti poniat "kompetentnist" i "kompetentsiia" v suchasni pedahohitsi [Definition of the essence of the concepts of "competence" and "capability" in modern pedagogy]*. *Lychnost v obrazovatelnom prostranstve*. P. 141-143. Zaporizhia [in Ukrainian].
6. Mozhaieva, O.M. (2009). *Formuvannia i rozvytok osnovnykh kompetentnosti osobystosti v pochatkovii shkoli [Formation and development of basic competencies of the individual in primary school]*. *Pochatkova osvita*. 32, 9-13 [in Ukrainian].
7. Liashenko, O.I. (2016). *Priorytety rozvytku ukrainskoi shkoly v umovakh reformuvannia osvity [Priorities of the development of Ukrainian school in the context of educational reform]*. *Pedahohichna osvita : teoriia i praktyka*. A collection of scientific works of Kamyanets-Podilsk Ivan Ohiyenko National University. (Vols. 22), (P. 39-42) [in Ukrainian].
8. Ziaziun, I.A., Kramushchenko, L.V., & Kryvonos, I.F. (2004). *Pedahohichna maisternist [Pedagogical craftsmanship]*. (I.A. Ziaziun, Ed.) (2nd ed.). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

TARASOVA Viktoriia, postgraduate of the third level of higher education, Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University

THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS BY MEANS OF CREATIVE TASKS

Abstract. *The article is relevant due to the necessity to look for the ways associated with improving the efficiency of professional teacher education at higher educational institutions which is determined by changes in the social and cultural spheres and updating of the Ukrainian educational system. The article deals with an important problem of the professional competence formation of future teachers by means of creative tasks. The possibilities of the professional competence formation of future teachers are shown within the competence approach in education. The article specifies the meaning of the notions "creative competence", "task" and "pedagogical task". Samples of tasks and peculiarities of their use as means of the professional competence formation in the process of professional training of future teachers are described. The paper proves the importance of effective constant professional development, demonstrates a positive link between teacher professional development, teaching practices, and student outcomes. The author also outlines that the development of creativity will help future teachers not only motivate students, improve their focus and attention but overcome the challenges that all teachers face. The author underlines that improvement of professional development of the teacher is impossible without the development of creative competence. The materials of the article could be of a practical value for the researchers of the problems of the professional competence and creativity of the future teachers and for the lecturers of higher education institutions.*

Key words: *professional competence, creativity, creative competence, creative and non-creative activities, the concept of "task" and "pedagogical task", professionalism of the teacher.*

Одержано редакцією: 05.03.2019 р.
Прийнято до публікації: 19.03.2019 р.